

УДК 35.088

К. Ш. Секельгиді,

аспірант, Національна академія державного управління при Президенті України, м. Київ

ОСОБИСТІСНЕ САМОУПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ: СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ

K. Sekelgidi,

post-graduate student, National Academy of Public Administration, Office of the President of Ukraine, Kyiv

PERSONAL SELF-GOVERNMENT OF PUBLIC SERVANT: ESSENCE AND PECULIARITIES

У статті розглянуто сутність і особливості особистісного самоуправління, виокремлено та проаналізовано основні його складники. Опираючись на наукові розвідки у цій галузі, автором запропоновано власне визначення поняття "особистісне самоуправління державного службовця", а також доведено актуальність цього феномену та взаємозумовленість особистісного самоуправління ("самореформування") із системним реформуванням державної служби України.

The article deals with essence and peculiarities of personal self-government, its main compounds. Having based upon scientific researches in this sphere, the author gives her own definition of public servant personal self-government and proves the relevance of this phenomenon and interdependence of personal self-government (self-reformation) and Ukrainian public service reformation.

*Ключові слова: державний службовець, державна служба, особистісне самоуправління, Homo villicus.
Key words: public servant, public service, personal self-government, Homo villicus.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ ПОВ'ЯЗАНА З НОВИМИ ВИКЛИКАМИ, ЯКІ СТАВИТЬ СЬОГОДНІ УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ПЕРЕД ДЕРЖАВНИМИ СЛУЖБОВЦЯМИ

Побудова нової сучасної моделі державної служби, здатної проводити реальні реформи, спрямовані на забезпечення прав і свобод громадян, досягнення в Україні європейських стандартів життя, потребує відповідного корпусу державних службовців. Реалії сьогодення вимагають від них високих моральних і ділових якостей, стресостійкості, вміння керувати своїм емоційним станом і поведінкою. Зокрема, Закон України "Про державну службу", що набирає чинності 01 травня 2016 року, одним з основних обов'язків державного службовця визнає постійне удосконалення організації службової діяльності та підвищення рівня професійної компетентності, невід'ємним складником якої є здатність державного службовця до професійного та особистісного розвитку [5].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що питання модернізації державної служби України, формування необхідних для виконання службових повноважень компетентностей державних службовців, створення умов для професійної реалізації осіб, задіяних у державному управлінні та місцевому самоврядуванні, постійно перебувають у полі зору українських науковців. Зокрема автор у своєму дослідженні опирається на наукові розвідки В. Бакуменка, Т. Василевської, С. Бронікової, Н. Демедишиної, Н. Драгомирецької, С. Загороднюка, Т. Ковалевської, М. Логунової, О. Оболенського, В. Олуйка, Л. Пашко, Г. Почепцова, А. Рачинського,

М. Рудакевич, С. Серьогіна, Т. Федорів та інших. Проте процес особистісного самоуправління державного службовця залишається маловивченим.

У зв'язку з цим автор ставить у розвідці за мету розгляд сутності й особливостей особистісного самоуправління, визначення його складників і доведення необхідності самоуправління для розвитку державної служби в цілому та державного службовця зокрема.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Державна служба в першу чергу покликана забезпечити виконання функцій держави, реалізацію державної політики, надання якісних і доступних адміністративних послуг населенню, формування позитивного іміджу владних інституцій і держави в цілому. Але разом з тим, на наше переконання, державна служба має бути націлена і на самореалізацію державних службовців, формування їх особистого авторитету, адже, здобувши репутацію професіонала, сумлінного, відповідального, високоморального чиновника, державний службовець створює відповідний імідж і органу влади, у якому працює.

На переконання науковців, для здійснення ефективного управління державному службовцеві необхідно набутися досвід як управління, так і підпорядкування, адже не знаючи, як почувається людина, якою управляють, чиновник не буде здатний до гуманного управління [3, с. 213]. У цьому сенсі йдеться не лише про зміну суб'єкта й об'єкта управління при зміні статусу державного службовця із начальника на підлеглого і навпаки, а й про вплив та управління державного службовця на самого себе. Тому, на нашу думку, для реформування державної служби надзвичайно важливою є здатність осіб, діяльність яких пов'язана з виконанням функцій держа-

ви, до "самореформування", тобто до самовдосконалення, самоуправління, зміни власних підходів та ставлення до своїх посадових обов'язків, регулювання власної поведінки та емоційного стану.

Як зазначає С. Бронікова, особистість (і в першу чергу державний службовець), здатна керувати своїм мисленням і поведінкою, більш впевнено починає вирішувати будь-яке управлінське завдання, у тому числі завдання реалізувати своє покликання. Тому, на думку науковця, сьогодні все більш актуальним стає розуміння людини як *Homo villicus* (істота, яка управляє) [1]. Інший український учений С. Заветний стверджує, що розуміння людини як *Homo villicus* сприятиме тому, що особистість буде намагатися використовувати "свій розум в інтересах навколишнього середовища та суспільства", а також буде здатною управляти собою й оточенням, визнаючи при цьому відповідальність за результати свого управління [3, с. 52; с. 60]. Таке намагання безумовно важливе для кожної людини, але, в першу чергу, — для державного службовця, чия місія полягає у служінні державі та суспільству.

Самоуправління особистості є об'єктом вивчення багатьох наук, зокрема філософії, педагогіки, психології, соціології та ін. У центрі дослідження цих наук перебуває людина, її інтереси, потреби, взаємозв'язок з навколишнім світом. В основі самоуправління — теж людина, її поведінка, емоції, настанови, які визначають спосіб життя людини, через які вона намагається "бути в мирі сама із собою" та взаємодіяти з іншими людьми, одночасно зберігаючи при цьому свою індивідуальність, виконуючи різноманітні соціальні ролі, намагаючись зрозуміти інших людей і замінити їх у разі потреби. Самоуправління покликане гармонізувати людське буття: виступаючи фундаментальною основою соціальної творчості особистості, воно допомагає уникнути багатьох помилок і прорахунків у життєдіяльності людини. Як зазначає О. Тарасова, самоуправління є важливим фактором суспільного прогресу, що дозволяє більш органічно та цілеспрямовано формувати пріоритети соціального розвитку та реалізовувати можливості наповнення їх творчістю [7]. Перераховані вище відмінні риси самоуправління доводять його актуальність для державних службовців, які реалізують державну політику, а тому їх "прорахунки" можуть бути фатальними не лише для самого державного службовця, а й суспільства.

Беручи за основу теорію С. Заветного, можемо виокремити спільні та відмінні риси особистісного самоуправління та державного управління. Головною відмінністю між цими видами управління є те, що у першому випадку суб'єкт і об'єкт, цілі та засоби управління збігаються (ними є одна і та ж особа), а в другому випадку суб'єкт і об'єкт управління рознесені у просторі та часі. Спільною рисою, на думку науковця, є те, що ці два види управління за своєю суттю є впливом, спрямованим перш за все на внутрішні процеси: державне управління — це вплив на суспільство в цілому та на його елементи, а особистісне самоуправління — вплив особистості на саму себе. Проте соціальне управління та особистісне самоуправління хоча й опосередковано, але все ж взаємодіють між собою. Державне управління, покликане створити умови для розвитку суспільства в цілому, одночасно піднімає ступінь освіченості, куль-

турної, розумової, духовної зрілості особистості; у свою чергу, особистісне самоуправління як процес самовдосконалення людини, сприяє розвитку суспільства. На початку життя людини більш вагомим є значення і вплив соціального, зокрема державного управління, особливо виховання, а після досягнення моральної та соціальної зрілості особистість, хоча й не кожна, здатна не лише коригувати соціальне управління, а й змінювати його [3, с. 29; с. 37; с. 188].

С. Бронікова, досліджуючи взаємодію особистісного самоуправління та державного управління, що є різновидом соціального управління, доводить, що їх взаємодія є динамічною системою, у якій особистість управляє державою, а держава — особистістю. При чому ця взаємодія є постійною, проте суперечливою: мета держави полягає у забезпеченні прав та інтересів людини, але на всіх етапах досягнення цієї мети виникає безліч проблем у взаємодії двох видів управління. Науковець наводить приклад одного з таких протиріч як різниця у масштабі часу, необхідного для досягнення мети особистістю та державою, яка є довготерміновою організацією. Більше того, мета держави може виступати місією, яка не обов'язково мусить мати термін реалізації [1].

Незважаючи на зростання інтересу до особистісного самоуправління, у наукових колах ще не вироблено єдиного підходу до визначення цього поняття. Так, В. Олійник під самоуправлінням розуміє самоналаштування, підвищення рівня та стабільності настрою особистості [4].

М. Сіцинська називає самоуправлінням свідомий вплив особистості на власні психічні стани, властивості, процеси, діяльність і поведінку з метою їх підтримання або зміни [6, с. 19].

За О. Тарасовою, особистісне самоуправління — це соціокультурна сфера людського буття, яка являє собою певну культуру самовизначення, ідентифікації, адаптації, самодіяльності та самореалізації людини [7].

С. Заветний пропонує таке визначення: особистісне самоуправління — це управління, у якому суб'єктом і об'єктом управління одночасно виступає одна і та сама особистість, яка підтримує стабільність свого існування та вносить зміни в свою поведінку на основі порівняння свого реального та ідеального станів [3, с. 29].

Опираючись на дослідження цих науковців, особистісне самоуправління державного службовця ми розуміємо як усвідомлену зміну державним службовцем власної поведінки на основі порівняння реального й бажаного/ідеального станів. Зразковою поведінковою моделлю вважаємо відповідальне ставлення до самого себе та потреб держави, що реалізуються у виконанні службових повноважень державного службовця. Основна ідея самоуправління державного службовця полягає в усвідомленому управлінні своїм життям, зокрема професійним, максимальному використанні особистістю власних можливостей "самореформування" та переборенні зовнішніх обставин (попередження негативних наслідків обставин, зменшення їх впливів тощо). Усе це сприяє особистій реалізації, збереженню здоров'я як психічного, так і фізичного, попередженню професійного вигорання тощо.

Самоуправління має низку особливостей. По-перше, самоуправління — це процес свідомий і цілеспрямова-

ний. По-друге, це процес, у якому суб'єктом виступає особа, а об'єктом її власні настанови, процеси мислення, поведінка та діяльність. По-третє, у самоуправлінні відсутній безпосередній зовнішній контроль, відтак визначає цілі та контролює процес і результат їх досягнення сама особа. В основі цілепокладання — власні ментальні стратегії та настанови, які сама особа може коригувати. По-четверте, самоуправління може бути повсякденним і перспективним, тобто спрямованим на досягнення короткострокової або довгострокової мети.

З огляду на те, що в науці не існувало єдиного визначення особистісного самоуправління, різняться й підходи до виокремлення етапів процесу самоуправління. Так, на думку В. Олійник, процес самоуправління передбачає визначення мети (цілі) управління; прийом та обробку інформації; прийняття рішення; реалізацію рішення; контроль виконання рішення [4].

О. Тарасова виокремлює такі фази: самоідентифікацію, самовизначення, адаптацію і самореалізацію. Вони супроводжуються специфічними формами особистісного самоуправління, що виробляються у процесі діяльності людини: самооцінкою, саморегуляцією, самоконтролем і самодіяльністю. Діалектичний взаємозв'язок цих конкретних форм прояву особистісного самоуправління з певними фазами розвитку особистості тісно пов'язаний з виробленням людиною прикладних, особистих, практичних способів самоуправління, у тому числі в галузі державного управління: плануванням, програмуванням, координуванням та кооперацією своєї діяльності з діями інших соціальних груп [7]. При чому дуже важливо, щоб співпраця з іншими соціальними групами базувалася не на зверхності чи нав'язуванні своєї волі, а саме на кооперації, що ґрунтується на співучасті, самопожертві, самотворчості.

Розглядаючи особистісне самоуправління як систему, С. Заветний виокремлює такі її складники: самопізнання, самооцінка, самоочищення, самопрограмування, самоорганізація, результат і самоконтроль [3, с. 30]. Розглянемо структурні елементи цієї системи детальніше.

Першим етапом особистісного самоуправління є самопізнання, яке в свою чергу складається зі самовідчуття, самосприйняття, самоуявлення, самоаналізу, самопереживання. Особливістю самопізнання є те, що істина має особистісний, суб'єктивний характер, притаманний лише цій людині. На думку С. Бронікової, самопізнання, як обов'язкова умова процесу самоуправління, зокрема передбачає усвідомлення власних настанов. Настанови та вірування у свою чергу визначають поведінку особистості. Тому, на переконання науковця, усвідомлення власних настанов "уможливить спочатку спостереження за реакцією, дією, вчинком, а згодом і встановлення контролю та корекції ментальних неконструктивних настановчих стратегій" [2, с. 170].

Пізнавши себе, державний службовець починає оцінювати власні слабкі та сильні сторони, встановлювати ступінь їх розвитку. Самооцінка, а саме: її адекватність, визначає ефективність всього процесу особистісного самоуправління. Доведено, що невеликій кількості людей вдасться реально оцінити свої риси характеру, можливості, вчинки, рівень професійної компетенції тощо. У більшості випадків маємо справу або із завищеною, або із заниженою самооцінкою. Перше призводить до самозакоханості, егоїзму, переоцінки власних сил, що

в свою чергу може спричинити невдачу у вирішенні тієї чи іншої задачі, розчарування від незбігу самооцінки та оцінки оточення. Друге стає причиною песимізму, невдоволеності власним життям, втрати віри у свої сили.

Наступним складником самоуправління за С. Заветним є самоочищення, яке науковець образно називає "духовними сльозами людини". На переконання вченого, людина не в змозі управляти собою, маючи тягар власних недоліків, помилок, хибних переконань, що може зрештою звести нанівець усі благородні починання [3, с. 32—33]. За свою історію людство виробило багато форм самоочищення: від катарсису до сповіді.

У виробленні ідеального образу свого життя, діяльності, поведінки полягає наступний етап самоуправління — самопрограмування. Науковці стверджують, що найголовнішим на цьому етапі є визначення сенсу власного життя, свого місця у навколишньому світі, а також свого ставлення до світу. При цьому знайдений сенс життя людина трансформує в ідеал, а згодом і в обов'язок, з появою якого зосереджує усі свої сили та увагу на головному.

Втіленню сформованого ідеалу в життя присвячено завдання самоорганізації. На цьому етапі особистісне самоуправління починає взаємодіяти із системами самовдосконалення та самотворення, серед яких можна виокремити самодопомогу, самоповагу, самонавіювання, самопереконання, самоактуалізацію, самомотивацію, самозаохочення, самопокарання та ін. Найбільш важливими серед перерахованих елементів вважають самодопомогу та самоповагу, які сприяють підвищенню статусу людини. Без цих процесів самоуправління втрачає свою необхідність і значимість. На думку І. Письменного, формування самоорганізації державних службовців має відбуватися на базі служіння народу України, що є найбільш сприятливим мотивом з огляду на специфіку діяльності інституту державної влади, де досить гармонійно можна поєднати особисті та суспільні інтереси [6].

Варто зазначити, що існують різні погляди на взаємозв'язок самоорганізації та самоуправління державного службовця. Вище ми розглянули підхід С. Заветного, відповідно до якого самоорганізація є елементом системи самоуправління державного службовця. На противагу цій думці Т. Новаченко доводить, що самоуправління, а також рефлексія та професійна компетентність є складниками професійної самоорганізації державного службовця [4, с. 28].

Завершальним етапом особистісного самоуправління є результат, який С. Заветний представляє як багатетапний перехід від формування запроєктованих якостей до самовизначення, потім до самоствердження, самозбереження, самореалізації та самопіднесення. Самовизначення є свідченням, що людина зробивши певний вибір (від вибору друзів і коханої людини до вибору певного стилю поведінки у тій чи іншій ситуації і зрештою вибору професії і стилю життя), зайняла найбільш комфортну для себе нішу у житті [3, с. 34—35].

Зробивши вибір та зайнявши свою нішу у житті, людина починає самостверджуватись. Не просто знаходить себе та своє місце у суспільстві, але й утверджує в собі та доводить іншим, що посідає це місце по праву. Говорячи про самоствердження варто, наголосити, що відбувається воно декількома способами: шляхом самовизначення і шляхом заперечення і приниження інших людей. Таким

чином, самоствердження може творити людину або, навпаки, руйнувати її. Щоб запобігти негативному прояву самоствердження особистість використовує самозбереження, самореалізацію та самопіднесення.

Своєрідним зворотним зв'язком процесу особистісного самоуправління виступають самоконтроль, самопостереження та самокритичність, які дозволяють державному службовцю порівняти цілі та результати самоуправління, у разі потреби змінити свої підходи, настанови, поведінку, діяльність або ж змінити і саму ціль самоуправління.

Із самоуправлінням державного службовця пов'язане поняття самоменеджменту державного службовця, під яким розуміють поведінковий ресурс підвищення ефективності управління за рахунок планування робочого часу, організації робочого місця, підвищення стресостійкості тощо. самоменеджмент як процес управління передбачає вміння знаходити баланс державного, суспільного й особистісного інтересів, не використовуючи при цьому маніпулятивних технологій [4, с. 42].

ВИСНОВКИ

Особистісне самоуправління уможливорює сучасному державному службовцю задіювати приховані ресурси власного організму та внутрішні психічні процеси, досягати найвищих результатів і самореалізуватися сфері державного управління, що є імпульсом для підвищення власної самооцінки та визнання з боку колег і громадян. Такий державний службовець здатен творчо та нестандартно мислити, застосовувати інноваційні підходи до вирішення завдань, що сприяє ефективності та результативності державного управління.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні можливостей застосування технік нейролінгвістичного програмування у процесі особистісного самоуправління.

Література:

1. Броникова С.А. Государство и homo villicus: проблемы взаимодействия / С.А. Броникова // Право и проблемы функционирования современного государства: материалы XIV Междунар. науч.-практ. конф. (Махачкала, 17 мая 2015 г.) // Апробация: научный журнал № 5 (32). — Махачкала: Научно-издательский центр "Апробация РФ", НП "Научно-аналитический центр "Этноэкономика", 2015. — С. 119—120.
2. Броникова С.А. Метафора як нейролінгвістичний інструмент самоуправління державного службовця / С.А. Броникова // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. праць. — Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2013. — Вип. 1 (53). — С. 169—172.
3. Заветный С.А. Личность и общество: проблемы и перспективы управления: монография. — К.: Изд. ПАРАПАН, 2008. — 256 с.
4. Новаченко Т.В. Самоорганізація діяльності державного службовця: вітчизняний та європейський досвід: навч.-метод. матеріали / Т.В. Новаченко. — К.: НАДУ, 2013. — 96 с.
5. Олійник В.В. Особистість як самокерована система: психологічний аспект / В.В. Олійник // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. — 2013. — Вип. 1.

6. Письменний І. Індивідуальна самоорганізація посадових осіб органів публічної влади: синергетичний підхід / І. Письменний [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-01\(1\)/Pismenniy.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-01(1)/Pismenniy.pdf)

7. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII [Електронний ресурс] // Законодавство України. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/889-19>

8. Сіцінська М. Підвищення ролі державного службовця в попередженні власного професійного "вигорання" // Вісник державної служби України. — 2009. — № 1. — С. 18—22.

9. Тарасова О.В. Личностное самоуправление: социально-философский аспект (на материале предпринимательской деятельности): автореф. дис. на соискание науч. степени к. филос. н.: спец. 09.00.11 "Социальная философия" / О.В. Тарасова [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.disserscat.com/content/lichnostnoe-samoupravlenie-sotsialno-filosofskii-aspekt-na-materiale-predprinimatelskoi-deya#ixzz38llhIXMI>

References:

1. Bronikova, S.A. (2015), "State and Homo Villicus: problems of interaction", *Materialy XIV Mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoy konferencii* [Materials of XIV International Conference], *Pravo i problemy funkcionirovaniya sovremennogo gosudarstva* [Law and problems of modern state functioning], Mahachkala, Russia, 2015.05.17, pp. 119—120.
2. Bronikova, S.A. (2013), "Metaphor as a neuro-linguistic tool for self-management of a state official", *Aktual'ni problemy derzhavnogo upravlinnia*, vol. 1 (53), pp. 169—172.
3. Zevietnyj, S.A. (2008), *Lichnost' i obshchestvo: problemy i perspektivy upravleniya* [Personality and society: problems and management perspective], PARAPAN, Kyiv, Ukraine.
4. Novachenko, T.V. (2013), *Samoorganizatsia diyalnosti derzhavnogo sluzhbovtzia: vitchyznianskyj ta yevropejs'kyj dosvid* [Self-organization of public servant activity: Ukrainian and European experience], NADU, Kyiv, Ukraine.
5. Olijnyk, V.V. (2013), "Personality as a self-governing system: the psychological aspect", *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy*, vol. 1.
6. Pys'mennyj, I. (2009), "Personal self-organization of public authorities officials: synergetic approach", available at: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-01\(1\)/Pismenniy.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-01(1)/Pismenniy.pdf) (Accessed at 15 March 2016).
7. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), *The Law of Ukraine "On Public Service"*, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (Accessed 15 March 2016).
8. Sitsins'ka, M. (2009), "Increasing role of public servant in prevention of his own professional burnout", *Visnyk Derzhavnoi sluzhby Ukrainy*, vol. 1, pp. 18—22.
9. Tarasova, O.V. (2006), "Personal self-government: social and philosophic aspect: based on entrepreneurial activity", *Abstract of PhD Dissertation, Social Philosophy, Tyumen state university, Tyumen, Russia*.
Стаття надійшла до редакції 18.04.2016 р.